



Dienst Landelijk Gebied
Ministerie van Economische Zaken,

Samen werken en samenwerken

aan het efficiënter benutten van biomassa
uit het 'Nationaal Park Drents-Friese Wold'



Uitgevoerd in opdracht van de provincie Drenthe

provincie **Drenthe**

door:

**D. de Boer, Dienst landelijk Gebied
R. Meinema, stagiair CAH Dronten**



Dienst Landelijk Gebied
*Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie*

Mede gefinancierd door het Ministerie van EL&I.



Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Inhoudopgave

1. Inleiding	3
2. Beleid	4
2.1 Provinciaal beleid	4
2.2 Beheer en Inrichting Plan Nationaal Park Drents-Friese Wold	4
3. Interviews m.b.t. benutting van biomassa uit het Drents-Friese Wold	6
3.1 Algemeen	6
3.2 Samenvatting van de Interviews:	
- Agrarische Natuurvereniging Drenthe	7
- Agrarische Natuurvereniging Gagelvenne	8
- Bosgroep Noord-Oost Nederland	10
- Gemeente Ooststellingwerf	10
- Gemeente Midden Drenthe	11
- Gemeente Westerveld	12
- Landschapsbeheer Drenthe	12
- Landschapsbeheer Friesland	13
- LTO Noord Drenthe	14
- Natuur en Milieufederatie Drenthe	14
- Natuurmonumenten	14
- Provincie Drenthe afdeling wegen en kanalen	15
- Provincie Fryslân	16
- RECRON	16
- Staatsbosbeheer (SBB)	17
- Stichting Drents Landschap (StDL)	18
- Stichting Maatschappij van weldadigheid (MWW)	18
- Waterschap Reest en Wieden	19
- Wetterskip Fryslân	19
4 Algemene conclusies uit de interviews.	20
4.1 Samenwerking	20
4.2 Local for Local	20
4.3 Scoren met duurzaamheid	22
4.4 Fondsvorming voor het Nationaal park Drents-Friese Wold	23
5. Aandachtspunten bij het gezamenlijk verwaarden van biomassa.	24
5.1 Algemeen	24
5.2 Aspecten rond het huidige beheer van bos natuur en landschap.	24
6. Aanbevelingen.	25
7. Intentieovereenkomst	26
8. Vervolgstappen.	26

1. Inleiding

Dienst Landelijk Gebied heeft de afgelopen periode een 20-tal organisaties geïnterviewd, die nauw betrokken zijn bij het Nationaal Park 'Drents Friese Wold'.

De aanleiding was, dat de provincie Drenthe wil stimuleren dat er uit het Nationaal Park Drents Friese Wold en ook het gebied er omheen meer en efficiënter energie wordt gewonnen uit biomassa.

De achterliggende gedachte is dat de provincie Drenthe meer duurzame energie wil gebruiken in de eigen regio wat leidt tot CO₂ reductie. Daarnaast kan een bijdrage geleverd worden aan een vermindering van de kosten van het beheer van natuur- en landschapsonderhoud en het groenbeheer.

In het Drents Friese Wold is veel biomassa aanwezig, maar er is op dit moment nog geen structurele samenwerking tussen de beherende instanties en feitelijk verdwijnt de biomassa alle kanten op. Er worden houtsnippers geleverd aan Duitsland, Denemarken, Luxemburg, de firma Stramproy in Steenwijk, voor bijstook in elektriciteitscentrales, pluimveehouders, campingbedrijven, composteerbedrijven etc. etc. Ook blijft er veel snoeihout in het gebied achter, ten dele bewust om de bodemkwaliteit op peil te houden, maar ook omdat het economisch (nog) niet rendabel is het top- en takhout uit het gebied te halen.

In 2011 is met een aantal betrokken partijen het rapport *"Benutting van de biomassa uit het Drents Friese Wold"* van F. Debets besproken. In dit rapport is becijferd welke potentiële biomassa voor energieproductie kan worden gehaald uit het Drents Friese Wold en omgeving. De provincie Drenthe heft aan dit onderzoeksproject nu een vervolg gegeven via een opdracht aan DLG met daarin o.a. een interviewronde van alle betrokken partijen..

Nu de bijdragen van het rijk aan het beheer van natuur en landschap steeds minder worden, is er een andere bron van financiering nodig om hetzelfde beheer uit te kunnen voeren. Men zal kosten moeten besparen en meer of andere inkomsten moeten genereren als men op dezelfde manier bos natuur en landschap wil blijven beheren.

De belangrijkste biomassastromen zijn hout, natuurgras en heide. Het hout kan weer worden verdeeld in stamhout en houtchips. Vanwege natuurdoelstellingen en/of de kosten blijft er ook veel van de bovengenoemde biomassastromen in het gebied achter.

In en om het Nationaal Park Drents Friese Wold zijn veel grondeigenaren die biomassa hebben, maar er is tot dusverre nog geen sprake van een efficiënte inzet t.b.v. duurzame energieprojecten. De verwachting is dat door een structurele samenwerking de biomassa veel effectiever kan worden geoogst en vermarkt dan tot dusverre gebeurt.

De grootste eigenaren zijn het Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Stichting Drents Landschap en Stichting Maatschappij van Weldadigheid. In de schil rondom het Nationaal Park Drents Friese Wold zitten hier ook gemeente Westerveld, gemeente Ooststellingwerf, agrariërs en particulieren bij. Deze 'groeneigenaren' hebben allen hun eigen afzet van het materiaal wat zij oogsten.

Dit rapport is tot stand gekomen na het onderzoek "Bereidheid tot samenwerking" als gevolg van het inventarisatierapport "Benutting van de biomassa uit het Drents Friese Wold". In dit rapport wordt beschreven wat van elke terreinbeheerder de biomassa-afvoer uit het gebied is en waar dit heen gaat. Ook wordt er gekeken of de partij open staat voor samenwerking met andere terreinbeheerders en/of de afzet gezamenlijk naar een afnemer kan worden vermarkt.

Door middel van interviews is er met de betrokken partijen gesproken over diverse onderwerpen rondom biomassa en het Drents Friese Wold.

2. Beleid

2.1 Provinciaal beleid.

De Provincie Drenthe wil in het kader van een 'Green Deal' een Pilot Proeftuin ontwikkelen, door energie te winnen uit een natuurgebied. Het **Nationaal Park Drents-Friese Wold** is een natuurgebied van ruim 6.000 hectare groot en betreft een van de grootste natuurgebieden van Nederland. Tijdens een werkconferentie op 4 november 2010 is er met name over de toekomstvisie van het Drents Friese Wold gesproken. Dit ideeën die zijn verzameld zijn doorvertaald naar het (concept) Beheer en Inrichtingsplan Nationaal Park Drents-Friese Wold 2012 (BIP2012). Hierin wordt de beheerdoelstelling tussen 2012 en 2022 beschreven. Het streefbeeld is dat in het grootste deel van het Drents Friese Wold de natuurlijke processen zijn hersteld. Een beperkter deel van het Drents Friese Wold zal intensief beheer vragen. Het gaat daarbij vooral om die gebieden die zijn aangewezen in het kader van Natura2000.

De schaarser wordende overheidsmiddelen dwingen tot een efficiencyslag en het actief zoeken naar andere economische dragers. In het (concept) BIP 2012 is dit het centrale thema. Daarbij wordt gedacht aan het koppelen van doelen van het Nationaal Park aan de sociaal-economische doelen in het gebied eromheen.

Dit is onder andere een samenwerking creëren tussen de terreinbeherende partijen op het gebied van biomassa. Er zijn mogelijkheden om de biomassa die beschikbaar is in het Drents Friese Wold en de directe omgeving optimaal te benutten voor regionale duurzame energie. Hierbij gaat het om de biomassa waar geen hoogwaardiger toepassingen voor zijn. Voor de realisatie van dit doel is het van belang dat betrokken partijen optimaal samen willen werken, elkaars kennis benutten en gezamenlijk kosten kunnen besparen. Een voorwaarde is daarbij dat het oogsten van biomassa voor energie economisch rendabel is en dat rekening wordt gehouden met allerlei randvoorwaarden zoals ecologie, recreatie en cultuurhistorie.

In hoofdstuk 2 zal de toekomstvisie van het concept BIP 2012 uitgebreider besproken worden.

2.2 Beheer en Inrichting Plan Nationaal Park Drents-Friese Wold (BIP 2012)

In het concept "*Beheer en Inrichting Plan (BIP) Nationaal Park Drents Friese Wold 2012*", worden de beheerdoelstellingen voor de komende tien jaar beschreven. Nadrukkelijk is vermeld, dat deze beheerdoelstellingen niet veranderd mogen worden, nu het verwaarden van biomassa en de inzet voor duurzame energie steeds belangrijker wordt. Het BIP 2012 is een geactualiseerde versie van het Beheer en Inrichting Plan uit 2000. De actualisatie is nodig geweest omdat er door de jaren heen andere ontwikkelingen zijn gekomen ten opzichte van duurzaamheid, educatie, recreatie en beheerdoelstellingen.

De toekomstvisie op het Drents Friese Wold

Het Drents-Friese Wold is het op een na grootste aaneengesloten bosgebied van Nederland. Ook is het een van de uniekste brongebieden voor beken, grond- en drinkwater in Nederland. Deze combinatie maakt het Drents Friese Wold tot een bijzonder gebied. Mede hierdoor heeft het in 1998 de status van Nationaal Park gekregen.

Om dit unieke bosgebied in stand te houden is er een toekomstvisie gecreëerd. Op de lange termijn wil men het gebied zo natuurlijk mogelijk maken en allerlei natuurlijke processen haar eigen gang laten gaan. Behalve het handhaven van een natuurlijk waterpeil, wil men dat de bossen op lange termijn zoveel mogelijk met rust worden gelaten zodat er veel variatie ontstaat in de vegetatie. Daarnaast wil men het gebied "rewilden" door het te laten begrazen met wilde paarden, wilde koeien, edelherten, wilde zwijnen en wissentent. Het stukje unieke gebied moet in de toekomst nog unieker worden in Nederland.

Tijdens diverse bijeenkomsten in het najaar van 2011 zijn de volgende thema's centraal gesteld voor de komende tien jaar:

- Inrichting en beheer van natuur en landschap

- Hierbij komt de nadruk te liggen op een meer natuurlijk watersysteem, natuurlijke bosontwikkeling en de rewilding.
- Educatie, communicatie en marketing
Ondernemers uit de omliggende dorpen meer betrekken bij het Nationaal Park omdat deze veel baat bij het Nationaal Park hebben.
 - Verduurzaming van de economie in en rondom het Nationaal Park
Het Nationaal Park gebruiken om de lokale economie te versterken. Vooral in de horeca en toeristensector worden al veel banen gecreëerd, en kan in de toekomst nog meer werkgelegenheid opleveren.
 - Organisatie en financiering van beheer en inrichting binnen het nationaal park.
De financiering van natuur, landschap en recreatie zal de komende periode veranderen. De overheid zal minder geld beschikbaar stellen en het rijksbeleid wordt gedecentraliseerd naar de provincies. Hierdoor zullen andere bronnen van inkomsten moeten worden gezocht, of kosten van de activiteiten in het Drents Friese Wold moeten worden verminderd om hetzelfde niveau van beheer en inrichting te behouden.

Het in 1998 geschetste eindbeeld, wat men heeft van het Nationaal Park in 2100 zal, wat er ook gebeurt, niet veranderen. Ook door de schaarser wordende overheidsmiddelen zal de natuurambitie gehandhaafd worden.

Daarover is in het BIP 2012 het volgende gezegd:

“De komende 10 jaar wil men een efficiëntieslag maken in het terreinbeheer. De opbrengsten uit biomassa en pacht zullen worden besteed aan het nationaal park. In 2022 wil men een kleinschalige houtgestookte biomassacentrale aan de rand van het Drents- Friese Wold geplaatst hebben, waarbij houtsnippers en maaisel uit het Drents Friese Wold zorgen voor energieopwekking en verwarming van publieke en toeristische voorzieningen.

Dit is ook een vorm van verduurzaming van de economie. Doordat de biomassa lokaal wordt ingezet, hoeft dit niet over grote afstanden te worden getransporteerd. Met het oog op stijgende energieprijzen kunnen de exploitatiekosten van de publieke voorzieningen worden gedrukt. Deze energie hoeft niet om niets weg, de opbrengsten van deze biomassa kunnen ten gunste komen van het Nationaal Park. Dit biedt volop kansen voor de profilering, verduurzaming en marketing van het Nationaal Park.

Objecten die op biomassa verwarmd kunnen worden uit het Drents Friese Wold zijn zwembaden, scholen, gemeentehuizen, musea, verzorgingstehuizen en dergelijke. Ruim 2000 hectare van het Drents Friese Wold, overwegend in beheer bij Staatsbosbeheer, kent voor de komende 10 jaar nog de doelstelling ‘bos’ met houtproductie.

De verkoop van biomassa biedt ook draagvlak en financieringsmogelijkheden voor het Nationaal Park. Uiteraard moeten de natuurambities van het Nationaal Park niet verloren gaan.”

3. Interviews m.b.t. benutting van biomassa uit het Drents-Friese Wold.

3.1 Algemeen

Met betrekking tot het benutten van biomassa voor energie uit en rond het Nationaal park Drents-Friese Wold, heeft DLG in een zgn. voorverkenning met een 20-tal bedrijven/instaties interviews gehouden. Deze interviews zijn gehouden aan de hand van een vooropgestelde vragenlijst (zie bijlage 1).

Het Nationaal Park Drents Friese Wold is voor ca. 70% in eigendom van SBB (ca. 4700 Ha). De andere grote natuurbeherende instanties zijn Natuurmonumenten, Stichting Drents Landschap en de Maatschappij van Weldadigheid. Voornoemde organisaties hebben ook eigendommen (houtwallen / houtsingels, bosjes etc.) binnen de schil om het Drents-Friese Wold. Dit geldt ook voor de gemeenten Westerveld, Ooststellingwerf, Midden-Drenthe en het Waterschap Reest en Wiede en Waterschap Fryslan en boeren en burgers. De boeren en burgers worden veelal vertegenwoordigd door de Agrarische natuurverenigingen (ANV Drenthe, ANV Gagelvenne)

Voor dit onderzoek is met de volgende partijen gesproken:

ANV Drenthe	Dhr. Wiekema
ANV Gagelvenne	Dhr. Hof
Bosgroep Noord-Oost Nederland	Dhr. Kragt
Gemeente Ooststellingwerf	Dhr. Gropstra en Hoven
Gemeente Midden-Drenthe	Dhr. Wieling en mw. Zwartkruis
Gemeente Westerveld	Dhr. Buiten, Dhr. Klooster
Landschapsbeheer Drenthe	Dhr. Dijkstra
Landschapsbeheer Friesland	Dhr. Van der Meer
LTO Drenthe	Dhr. Van Rozen
Natuur en milieufederatie Drenthe	Dhr. Teule
Natuurmonumenten	Dhr. Kreetz, Borjeson en Halmingh
Overlegorgaan D-F Wold	Dhr. Werkman
Provincie Drenthe, afd. wegen en kanalen	Dhr. Bruikman
Provincie Fryslân	Dhr. Zeinstra, Palsma en Hofstra
Staatsbosbeheer	Dhr. Slot en Ter Weeme
Stichting Drents Landschap	Dhr. Winters
Stichting Maatschappij van Weldadigheid	Dhr. Mensink, Dhr. Kruijer
RECRON	Dhr. Dijkstra
Waterschap Reest & Wieden	Dhr. Pannenburg
Wetterskip Fryslân	Dhr. J. Visser

De resultaten van de interviews zijn verkort weergegeven in een schema (zie bijlage 2). Daarnaast is er in navolgende paragraaf van elk interview een samenvatting weergegeven.

3.2 Samenvatting van de interviews:

Agrarische Natuurvereniging Drenthe.

De Agrarische Natuurvereniging Drenthe is de eerste Provincie brede ANV in ons land. Is ontstaan door fusie van de 2 grootste ANV's Meander en Noordenveld en daar zijn nu ook Boeren met uitzicht, ANV Wapserveen, ANV De Broekstreek en ANV De Wisper Wulp bij aangesloten. Door deze provincie brede aanpak zijn er geen witte vlekken meer in Drenthe en kunnen boeren, hobbyboeren en burgers in de gehele provincie mee doen en denken in projecten voor en binnen Agrarisch Natuurbeheer. ANV Drenthe treedt daardoor ook op als koepelorganisatie en dat betekent dus 1 loket naar overheid en bedrijfsleven.

Binnen de nieuwe organisatie is gekozen voor een bestuurlijk model met 12 afdelingen. Deze is gebaseerd op de 12 gemeente grenzen. Dit betekent dat er 12 werkgroepen in Drenthe actief zijn met ieder 3 bestuursleden. Binnen de afdelingen wil ANV Drenthe samenwerken met de bestaande plaatselijke Boermarken die Drenthe rijk is en waar een enorme hoeveelheid historische kennis aanwezig is.

Werkploeg onder ANV Drenthe als zelfstandige stichting. Salm (sinds 2005) staat voor Stichting Agrarisch landschapsbeheer Meander en is de landschapsploeg (uitvoeringploeg) van de ANV Drenthe. Salm werkt voor Landschapsbeheer Drenthe, Staatsbosbeheer, gemeenten, provincie en particuliere grondeigenaren. De Stichting neemt werk aan van SBB, Natuurmonumenten, gemeenten en andere landschapsbeheerders. De werkzaamheden bestaan vooral uit snoeien, het terugbrengen van oude landschapselementen, het onderhouden van wandel- en fietspaden, het plaatsen van informatieborden, het leggen van houten bruggen en het maken en plaatsen van oude landhekken meestal van streekkeigen materiaal. Als er een klus wordt aangeboden, wordt er door de coördinatoren van SALM een offerte gemaakt. SALM neemt de klus aan en verdeelt het werk onder de gecertificeerde leden. Bij de verdeling van de klussen wordt gekeken welk lid welke klussen uit kan voeren en wie het juiste materieel heeft voor de werkzaamheden. De coördinatoren begeleiden het werk.

ANV Drenthe is actief met het GLB (Gemeenschappelijk Landbouwbeleid) met het oog op 2014 als de akkerbouwers 7% van hun akkers moeten vergroenen. In Drenthe kan men wel 20% vergroenen, mits er op de juiste manier wordt samengewerkt met de streek, gemeente en natuur behorende instanties. Boeren zijn prima in staat om de natuur te onderhouden mits goed begeleidt.

Omdat er in Drenthe tijdens de ruilverkavelingen al zoveel groen is aangelegd dat nog meer vergroening ten koste gaat van de voedsel productie. Die vergroening willen wij bereiken door bestaande singels, groenstroken, akkerranden, en houtwallen binnen een collectief te brengen. Het zogeheten gebiedscollectief. Binnen het GLB is de Agrarisch Natuurvereniging dan gebiedsregisseur en begeleidt dit soort projecten zowel in ontwerp, uitvoer als administratief.

ANV Drenthe is uitvoerder van 2 Nend*projecten, de eerste (Energie als onderdeel van de kringloop op het Agrarische bedrijf) en de tweede (Centrale Bio-energie opwekking). De onderzoeken en uitwerking zijn 20 november 2012 gepresenteerd op het Nend symposium te Erica aan de drie Noordelijke provincies, gemeenten en bedrijfsleven. De conclusies en de opvolging worden begin januari 2013 binnen de Provincie Drenthe gepresenteerd.

* Nend: is een samenwerkingsverband tussen de 3 Noordelijke Provincies en Noord Duitsland en staat voor "Duurzame Energie"

Agrarische Natuurvereniging Gagelvenne

Gagelvenne is een agrarische natuurvereniging in de gemeente Ooststellingwerf. De natuurvereniging heeft dierenwelzijn, diergezondheid, milieu en leefomgeving hoog in het vaandel staan. Gagelvenne heeft 50 leden, veehouders, akkerbouwers en 2 zorgboeren. De leden hebben ongeveer de helft van de boswallen in eigendom. Op dit moment wordt er weinig aan landschapsonderhoud gedaan als het om biomassa gaat.

De houtwallen langs de wegen zijn eigendom van de gemeente en de boswallen die dwars op de wegen staan zijn in veel gevallen van het Staatsbosbeheer.

In een eerder stadium is er vanuit de stichting ELAN (samenwerking vanuit 5 agrarische natuurverenigingen) voor elk landbouwbedrijf een bedrijfsbeheerplan gemaakt, op basis waarvan de boeren het beheer uit kunnen voeren. Echter nadat de bedrijfsbeheerplannen zijn gemaakt is hier niets meer mee gedaan.

De houtwallen van de gemeente worden om de 5 jaar door de gemeente gesnoeid. Dit doet de gemeente met eigen personeel. De houtwallen van Staatsbosbeheer worden veel door vrijwilligers gesnoeid. De meeste mensen nemen het hout mee voor de eigen kachel of openhaard. Ondanks dat er heel veel landschapselementen zijn, wordt er door de ANV weinig tot geen collectief beheer uitgevoerd.

Loonbedrijf Graafstra is ook nog niet actief op het gebied van biomassa, maar ziet hier wel mogelijkheden in. Volgens dhr Graafstra zijn er teveel onzekerheden voor wat betreft het investeren in apparatuur rond het oogsten en transport, omdat er teveel partijen zijn die een ander belang hebben, waardoor er niet iets gezamenlijk wordt gedaan.

Ook zijn er veel tegenstrijdigheden. Bijvoorbeeld de natuurdoelstelling van het D-F Wold om in de toekomst een minder intensief beheer uit te voeren, terwijl momenteel de prijs van biomassa stijgt en het park geld juist nodig heeft voor het beheer. Men zou dan juist een meer intensief beheer moeten toepassen om geld te genereren voor het gebied. Ook blijkt de samenwerking tussen natuurorganisaties en landbouwers niet altijd optimaal te zijn. De natuurorganisaties willen de natuurdoelstellingen naleven terwijl de boeren het huren van de grond alleen interessant vinden als er nog een kwalitatief product vanaf komt. Samenwerking

blijkt in de praktijk heel erg afhankelijk te zijn van de mensen die erbij betrokken zijn. Leden van ANV Gagelvenne kunnen op dit moment goed samenwerken met Natuurmonumenten, Fryske Gea en weidevogelbeheer Frysland.

Als ANV zouden wij veel actiever kunnen zijn op het gebied van landschapsonderhoud. Er wordt op dit moment gekeken of er draagvlak is binnen de ANV om de randgebieden van het D-F Wold gezamenlijk te beheren. Dit wordt gedaan in samenhang met het onderzoek dat plaatsvindt naar het voercentrum in de regio. Als we als ANV gezamenlijk grond in gebruik nemen om te beheren kan er met minder geld meer worden bereikt. Er liggen veel mogelijkheden op het gebied van grasachtig materiaal. Door de aangescherpte mestwetgeving, wat in de toekomst waarschijnlijk nog meer aangescherpt wordt, is er veel vraag naar bodemverbeteraars. Het is inmiddels bekend dat het organische stofgehalte in de Nederlandse landbouwbodems daalt omdat er beperkt bemest mag worden. Als dit organische stofgehalte daalt zullen mineralen minder door de bodem worden vastgehouden en sneller uitspoelen. Dit heeft weer gevolgen voor de drinkwaterkwaliteit.

Veel grasachtig materiaal wordt nu afgevoerd naar bijvoorbeeld de VAM in Wijster, waar het wordt verwerkt tot een goede kwaliteit compost. De transportkosten van dit materiaal zijn zeer hoog. Dat maakt het oninteressant om compost te laten aanvoeren.

Een lokale composteerinrichting zou een goede oplossing zijn voor diverse gebieden. Vaak lukken deze lokale initiatieven niet door de wet- en regelgeving. Bijvoorbeeld het composteren van eigen materiaal mag wel op een landbouwbedrijf, maar gezamenlijk composteren mag weer niet zomaar, dan moet er een aparte composteringsinrichting gebouwd worden wat weer aan allerlei voorschriften moet voldoen. Dit zou een goede activiteit kunnen zijn van een ANV in samenwerking met bijvoorbeeld gemeente, provincie en natuurbeheerders. Met zo'n samenwerkingsverband moeten alle deelnemende partijen voordeel hebben bij het initiatief. Dit hoeft niet alleen financieel te zijn.

ANV Gagelvenne is vooral voorstander van lokale initiatieven. Dit voelt beter dan wanneer een product naar elders verdwijnt. Een goede samenwerking is alleen haalbaar als er een sturende partij boven zit. Elke partij heeft weer een ander belang, wat voor de ander geen thema is. Een initiatief als Veenhuizen is goed en stelt qua energieverbruik ook wat voor, maar dan moeten alle partijen het er over eens zijn en moet een 'sturende partij' de leiding nemen. Bovendien is het goed voor het imago van zowel Veenhuizen als het Dr. Fr. Wold. Een samenwerking houdt echter alleen stand als er een wederzijds belang is en het hangt af van de personen die aan het roer staan. Dit geldt ook voor het beleid wat een natuurorganisatie voert en zij zouden het beheerbeleid meer moeten aanpassen aan de situatie. Wij zien vaak dat het beheer, in onze ogen, onnodig veel geld kost omdat er een bepaalde plant of dier aanwezig is in een gebied. Hoeveel is de natuur ons op den duur waard?

De voorzitter van de ANV is ervan overtuigd dat het grootste deel van de leden het wel ziet zitten om de biomassa die zij oogsten van de landschapselementen in te zamelen en beschikbaar te stellen. Als wij een doel hebben voor de biomassa kunnen wij samen landschapselementen onderhouden en dan wordt het als het ware ook ons project. Eerder werd er wel gezamenlijk onderhoud gepleegd. Dit is in de loop der jaren doodgebloed. Vanuit de vereniging is er wel belangstelling voor meer samenwerking.

Als een gemeente of provincie meer langjarige afspraken kan maken over het onderhoud van bermen en sloten, kan een loonbedrijf ook investeren in materieel. Nu wordt elk jaar alles aanbesteed en kan geen enkele loonwerker met zekerheid materiaal aanschaffen. Als er geen doel is, is er ook geen middel nodig.

Bosgroep Noord-Oost Nederland.

De Bosgroep Noord-Oost Nederland is een coöperatieve vereniging van bos-, natuur- en landgoedeigenaren en strekt zich uit over de 4 noordelijke provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel en de Noordoostpolder. Tot de leden behoren vooral particuliere bos-, natuur- en landgoedeigenaren, maar ook gemeenten, waterleidingbedrijven en terreinbeherende organisaties. De Bosgroep telt ca. 360 leden die samen meer dan 40.000 ha. bos en natuur in bezit hebben (opp. excl. TBO). Doelstelling van de Bosgroep is het efficiënt beheren van de bos- en natuurterreinen van de leden.

In totaliteit zijn er 3 regionale Bosgroepen in Nederland, die wordt overkoepeld door de Unie van Bosgroepen.

De Bosgroep N-O Nederland ondersteunt overwegend particuliere eigenaren, maar incidenteel ook TBO's, bij het beheer en de exploitatie van de houtopstanden en probeert het hout op de best mogelijke wijze te vermarkten (beste prijs/kwaliteit verhouding). Het meeste hout wordt "op stam" of "aan de bosweg" verkocht en er wordt in mindere mate met leveringscontracten gewerkt, behalve bij de levering van vezelhout naar Duitsland.

Houtopbrengsten zijn nog altijd een belangrijke drager van (particuliere) bosbedrijven. Het meeste hout dat de Bosgroep vermarkt komt vrij bij beheer van bossen. Bij de verschillende landgoederen die de Bosgroep beheert worden incidenteel ook houtwallen/-singels aangepakt. De houtsingels worden dan vooral "op stam" verkocht, omdat brandhout meer opbrengt dan houtsnippers.

De laatste jaren ziet de Bosgroep een toename bij alle terreinbeheerders in het maken van open plekken in het bos. Dit komt door veranderende inzichten in beheer. Bij eigenaren met een natuurvisie worden tegenwoordig meer open plekken in het bos gecreëerd ten behoeve van de biodiversiteit, ook worden "exoten" vlaktegwijs opgeruimd. Bij eigenaren met een houtproductiedoelstelling is steeds meer aandacht voor bosverjonging, ten behoeve van een gelijkmatiger leeftijdsopbouw van het bosbedrijf en het opruimen van houtopstanden met een slechte houtkwaliteit. Veel houtsnippers komen ook vrij bij omvormingsprojecten, waarbij bos wordt omgevormd naar een ander terreintype. Daarbij wordt tegenwoordig het tak- en tophout rendabel afgevoerd. Bij dunning van bossen wordt het top- en takhout niet afgevoerd, omdat dit een negatieve invloed heeft op de voedingstoestand van de bosbodem.

Alle werkzaamheden worden door derden uitgevoerd, de Bosgroep heeft geen uitvoerend personeel.

De Bosgroep ziet veel voordelen in samenwerking, bundelen van partijen hout behoort tot een van de kerntaken van de Bosgroep. Voor de leden van de Bosgroep heeft samenwerking lang niet altijd prioriteit en is lang niet altijd vanzelfsprekend. De leden zijn meer gericht op het verkrijgen van een goede prijs voor het hout dan op een lokaal bio-energieproject. Bij het bosonderhoud wordt door de Bosgroep jaarlijks ca. 40.000 m³ rondhout verhandeld, in het totale werkgebied van de Bosgroep N-O Nederland. Daarnaast komt in toenemende mate houtsnippers vrij bij het beheer, afgelopen jaar ca. 10.000 m³ houtsnippers.

De Bosgroep is tot op heden geen initiatiefnemer van het opzetten van bio-energieprojecten, de Bosgroep probeert wel de verschillende nieuwe ontwikkelingen op de voet te volgen. De Bosgroep ziet vooral voordelen in bundeling van top- en takhout, om zodanig een grotere hoeveelheid houtsnippers in een keer op de markt te brengen. Een voorbeeld van bundeling is de werkwijze rondom Beetsterzwaag. De Bosgroep bundelt al het vrijkomend top- en takhout van verschillende particuliere eigenaren en zet dit in een keer af aan de biomassa-installatie in Beetsterzwaag.

Gemeente Ooststellingwerf.

Het Nationaal Park ligt gedeeltelijk binnen de gemeente Ooststellingwerf, maar de gemeente heeft zelf geen eigendommen binnen het Dr. Fr. Wold.

De betrokkenheid van de gemeente bij biomassa is puur politiek/beleidsmatig. In 2030 wil de gemeente Ooststellingwerf CO₂ neutraal zijn. In 2004 is er een onderzoek geweest naar de biomassastromen binnen de gemeente. Binnen de gemeente beperkt zich dat tot het gemeentelijk openbaar groen, d.w.z. bermmaaisel en houtsnippers langs de infrastructuur (bomen langs wegen, fietspaden en plantsoenen). Hier wordt momenteel niets mee gedaan op het gebied van duurzaamheid.

De gemeente voert nu alle werkzaamheden in eigen beheer uit met eigen vrachtwagens en houtsnippermachines. Alle biomassa wordt op 1 plaats in de gemeente verzameld, Dit levert een logistiek voordeel op. De gemeente heeft een eigen composteerinrichting met de daarbij behorende machines.

Het bermmaaisel en de bagger uit de sloten wordt op eigen werf gecomposteerd (cyclus 8 à 9 maanden). Jaarlijks produceert de gemeente ca. 5000 ton compost en enkele honderden m³ houtsnippers. Een substantieel deel van de houtsnippers wordt gemengd ten dienste van het broeiproces van de compost. Deze compost gaat direct naar tuincentra en akkerbouwers. Firma Van der Wiel neemt de houtsnippers af, maar wat ermee gebeurt is niet bekend. Deels blijven de houtsnippers in de houtsingels achter.

Het GFT-afval gaat naar de firma OMRIN in Oude Haske.

Verder ligt de focus op een 3-tal projecten:

1. Reststromen (zaagsel, spaanders en houtsnippers) van het houtverwerkingsbedrijf Koningsblauw. Hier wordt tot nu toe niets mee gedaan.
2. Mestraffinage. Hier zijn 12 melkveebedrijven voor benaderd, met als opzet mest te vergisten en te raffineren.
3. Bouw van een nieuw Industriepark 'ECOmunity' wat volledig onafhankelijk is van fossiele energie.

De gemeente heeft 'duurzaamheid' hoog in het vaandel staan. De voordelen van het verduurzamen ziet de gemeente niet alleen op financieel gebied, maar met name ook voor het imago van de gemeente. De gemeente wil de belastingbetaler een goed verhaal kunnen vertellen.

Een lokaal duurzaam energieproject in de regio spreekt heel erg aan. Het idee om 'Veenhuizen' van duurzame energie uit biomassa te voorzien vindt men in dit verband een uitstekend initiatief. Ook wordt genoemd het overdekte zwembad 'Roggeberg' bij Appelscha. Het helpt in de praktijk heel goed als alle partijen een voorbeeld te zien krijgen zodat iedereen een beeld heeft waarover wordt gepraat. De gemeente vindt de mogelijkheden voor samenwerking erg interessant en ziet 'winst' in nieuwe ontwikkelingen.

De gemeentelijke biomassa kan een goede aanvulling zijn, met als groot voordeel dat er dan wel wat nuttigs mee wordt gedaan. De gemeente is van mening dat ze in dit soort referentieprojecten ook het goede voorbeeld moeten geven. Het moet niet alleen een kwestie zijn van prijs maar ook van maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Gemeente Midden-Drenthe.

De gemeente Midden-Drenthe grenst tegen het Dr. Fr. Wold en ligt er feitelijk geheel buiten. De gemeente Midden-Drenthe is een van de grootste gemeenten van Nederland (358 km²) en binnen deze gemeente liggen 8 (toekomstige) natura2000 gebieden.

Er wordt binnen de gemeente erg veel biomassa geproduceerd in de vorm van GFT, snoeihout, stamhout, bermmaaisel en overig grof tuinafval. Op het gebied van afval werkt de gemeente samen met 4 andere gemeenten. Dit betreffen Hoogeveen, De Wolden, Meppel en Westerveld. Overal wordt de meest duurzame en economische oplossing voor gezocht.

In de gemeente is het bedrijf 'Attero' gevestigd, dit was vroeger de **V.A.M.** (Vuil Afvoer Maatschappij). Alle GFT afval van de gemeente (ca. 6000 ton) gaat hier heen. In totaliteit verwerkt Attero ca. 650.000 ton GFT-afval. Via vergisting wordt dit omgezet in groen gas, waarbij het overgebleven materiaal wordt omgezet in compost (ca. 300.000 ton/jaar). Per jaar wordt er ca. 10 miljoen m³ biogas en 1.2 GWh aan electriciteit geproduceerd.

De gemeente heeft energieconvenanten gesloten met de provincie met als doel meer biomassa-stromen te bundelen en hiervoor een duurzame bestemming voor te creëren. Op deze manier wil de gemeente bijdragen aan de vermindering van CO₂ uitstoot.

De houtachtige biomassa uit de gemeente gaat naar de firma Zuidema in Hoogeveen. Deze bevoorraadt een houtverbrandingsinstallatie en produceert elektriciteit.

De gemeente Midden-Drenthe haalt veel biomassa uit het bermbeheer langs de wegen. Het stamhout verblijft in de meeste gevallen aan de aannemer die het werk uitvoert. Het maaien van de bermen wordt volledig door de gemeente zelf uitgevoerd. Ecologisch bermbeheer wordt alleen toegepast in de verbindingzone van de Natura2000 gebieden. Hierbij wordt het gemaaid product tijdens het maaien direct afgevoerd om de bermen te versralen. Bij de overige bermen laat men het gras na het maaien een aantal weken liggen, zodat de zaden in de bermen achterblijven. Daarna wordt het maaisel afgevoerd naar Attero, waar het vervolgens wordt gecomposteerd.

De gemeente ziet nog geen meerwaarde om overal ecologisch bermbeheer toe te passen omdat er vanuit de landbouwgebieden minaralen in de bermen terecht komen. Versralen heeft hier dan geen nut.

Het snoeien van gemeentelijk groen (enkele honderden ha's houtwallen) en plantsoenen (175 ha.) wordt uitbesteed aan ALESCON. Dit is een bedrijf van de gemeente waar mensen met een beperking werken. Het product wat ALESCON oogst gaat naar Zuidema in Hoogeveen. Er is ook een samenwerking met de Agrarische Natuurvereniging 'De Broedstreek'. Dit gaat meer om slim slotenbeheer. De slootspecie gaat bij boeren over het land en de gemeente voert het werk uit. De gemeente wil zoveel mogelijk natuurvriendelijk onderhoud aan de sloten.

De gemeente heeft alleen voor het GFT afval een contract met Attero. Dit geldt ook voor het afval van de grijze container. In 2030 wil de gemeente Midden-Drenthe afval neutraal zijn. Attero is hier ook mee bezig en wil van alle afvalstromen grondstoffenstromen maken. De potentie ligt bij de natuurbeheerders, deze hebben en oogsten erg veel biomassa uit het gebied en het gebied eromheen. Wij willen wel meewerken als het gaat om efficiënter vermarkten van grasachtig materiaal. Dit kost ons, afhankelijk van het transport, 20 tot 25 euro per ton.

Gemeente Westerveld.

Het Nationaal Park Dr. Fr. Wold ligt voor het overgrote deel binnen de gemeente Westerveld. De gemeente heeft alleen zeggenschap over de gemeentelijke bezittingen en dit betreft hoofdzakelijk het gemeentelijk openbaar groen in de dorpskernen, langs de infrastructuur en de houtwallen en houtsingels.

De houtsingels van de gemeente liggen parallel langs de wegen, dit in tegenstelling tot de houtsingels van SBB die dwars op de infrastructuur staan. De huidige biomassa, in dit geval houtsnippers, wordt volledig afgezet naar de firma Stramproy in Steenwijk.

Om zelf de regie te houden snoeit Gemeentewerken de bomen en plantsoenen. Een aannemer versnipperd het hout en brengt het naar Stramproy. Het afgelopen jaar is er van augustus tot september ca. 5000 ton geleverd (incl. grof tuinafval van particulieren). De opbrengst over een heel jaar bezien is niet bekend. Behalve geld krijgt de gemeente er ook 'groencertificaten' voor terug. De gemeente werkt met kortlopende contracten van 2 jaar, met daarin de voorwaarde dat de biomassa naar Stramproy gaat. Dit systeem werkt goed omdat de gemeentewerken er geen omkijken meer naar heeft.

De gemeente vindt het een groot nadeel dat de biomassa nu min of meer in de 'anonimiteit' verdwijnt. De gemeente levert het product, maar ziet er niet direct iets van terug. Men ziet dan ook liever dat het snoeimateriaal binnen de gemeente wordt ingezet voor eigen duurzame energieprojecten. Als voorbeelden worden genoemd:

- Het verwarmen van de zwembaden in Dwingeloo, Havelte en Vledder
- De vlindertuin in Havelte.
- Verzorgingstehuizen en scholen

De gemeente Westerveld heeft ook een duurzaamheidsnota opgesteld. Daarin is geen CO₂-doelstelling geformuleerd, maar er wordt wel aandacht besteed aan voorlichting en educatie en hoe de gemeente de bevolking erbij wil betrekken. Er is in dit geval gekozen voor de burgers en de bedrijven. Het zou mooi zijn als we gezamenlijk met alle betrokkenen deze projecten kunnen opzetten. Het grote voordeel hierbij is dat de gemeente hiermee een stuk van de eigen energiedoelstellingen in kan vullen. Ook lokale duurzame energie voor Veenhuizen vindt men een heel mooi idee.

Andere objecten die interessant kunnen zijn betreffen:

- Recreatiepark d'Olde Lantschap in Wateren.
- Zwembad in Zorgvlied

Landschapsbeheer Drenthe

Landschapsbeheer Drenthe maakt deel uit van het samenwerkingsverband Landschapsbeheer Nederland. Landschapsbeheer Nederland is verdeeld over 12 zelfstandige provinciale organisaties.

LBD zet zich met name in voor oude cultuurhistorische landschapselementen die geen functie meer hebben, te behouden en te onderhouden.

LBD is een dienstverlenende organisatie, heeft zelf geen grond in eigendom en derhalve ook geen biomassa. Ze voeren zelf geen beheerwerkzaamheden uit, maar geven alleen beheeradvies, ontwikkelen beheerplannen wat past in de betreffende regio en geven voorlichting over karakteristieke landschapselementen over natuur- en recreatiegebieden en over onderhoudscycli van natuurgebieden

en landschapselementen. Ze hebben dan ook vooral een adviserende rol over het landschapsonderhoud en op die manier wordt geprobeerd het streekeigen karakter van de oude Drentse dorpen te laten behouden.

De werkzaamheden m.b.t. het onderhoud van landschapselementen regelt LBD Drenthe meestal, als het om de wat kleinere klussen gaat, bij de sociale werkvoorzieningschappen (WSWers) en de grotere klussen bij grotere aannemers. Hierbij vervalt hout/snipper aan de aannemer, dit wordt in de prijs verrekend. Een deel van dit materiaal komt weer in de keten van biomassa.

LBD heeft contacten met de Agrarische Natuur Verenigingen (ANV's). ANV-Drenthe is de koepelorganisatie van alle ANV's.

Om de ketens zo kort mogelijk te houden is het van groot belang dat er in een gebied met veel biomassa een warmteafnemer is. Op het gebied van landschapsonderhoud liggen er veel kansen in Drenthe. Het beheerplan Dr.Fr. Wold ligt klaar en hierin staat dat er in de toekomst minder intensief beheerd gaat worden, met als gevolg dat er ook minder biomassa beschikbaar zal komen. Daarom moet de schil rond het Dr. Fr. Wold ook meegenomen worden in dit project.

Momenteel is LSB Drenthe bezig met het opzetten van een databank met gegevens van kleine landschapselementen in particulier en agrarisch bezit. Voor de gemeenten Noordenveld, Tynaarlo en Assen heeft men dit in beeld, maar ze willen dit uitbreiden tot de hele provincie Drenthe. Als dit allemaal bekend is, kan er een goed beheerplan worden gemaakt, wat ook van groot belang is voor de continuïteit in de aanvoer.

Om niet afhankelijk te worden van 1 partij, moet er dan ook een goede samenwerking komen tussen alle betrokken partijen. Om een project te laten slagen is het ook van groot belang dat degene die namens een organisatie deelneemt aan een lokaal duurzaam energieproject, ook voorstander is van duurzame energie en van lokale initiatieven.

Er is al veel gesproken, er zijn veel bijeenkomsten geweest en er is ook veel informatie over biomassa beschikbaar, maar verder gebeurt er nog niet veel op dit gebied.

Een mooi lokaal duurzaam energieproject zal goed zijn voor het imago van de provincie Drenthe en voor het Nationaal Park Drents Friese Wold. Dit gaat helemaal op voor het idee om 'Veenhuizen' van duurzame energie te voorzien vanuit het Dr. Fr. Wold.

Landschapsbeheer Friesland (LBF).

Landschapsbeheer Friesland is een organisatie die zich inzet voor het behoud en ontwikkeling van een waardevol, divers en streekeigen cultuurlandschap. Uitvoering is daarbij een belangrijk doel. Dit kan gaan om boswallen, heideterreinen, terpen en andere cultuurhistorische elementen. Bij landschapsbeheer Friesland worden veel beheerplannen en inrichtingsplannen geschreven en uitgevoerd. Vanuit de provincie Friesland krijgen wij soms opdrachten aangeboden om onderhoudsprojecten van bestaande natuurgebieden te coördineren. Wat in het Natuurbeheerplan van de provincie staat proberen we vorm te geven op terreinen van particulieren, in samenhang met de terreinen van SBB en Fryske Gea. LBF doet de projectaanvraag, werkvoorbereiding, aanbesteding en begeleidt de uitvoering. LBF biedt alleen een coördinerende rol, maken een beheer- en inrichtingsplan en gaan hiermee naar de grondeigenaren. De veldwerkzaamheden worden allemaal uitbesteed aan veelal lokale loonbedrijven en gespecialiseerde bedrijven.

Op basis van beschikbaarheid leveren wij aan de markt. Dit geldt voor stamhout, houtsnippers en andere vormen van biomassa. De houtopbrengst is dus onderdeel van de projectfinanciering.

Het afgelopen jaar heeft LBF een aantal heideterreinen hersteld. Zuid-Oost Friesland waarbij ook particulieren betrokken waren. Hierbij is van 18 hectare oorspronkelijke heide de opslag verwijderd en opnieuw ingericht voor heide. Voor het hout wordt altijd de meest duurzame oplossing gezocht. Zowel het stamhout als ook de snippers worden verkocht aan de meest biedende.

Het idee van samenwerken spreekt LBF zeer aan en ze willen hun kennis en contacten van de streek gebruiken om een samenwerking te stimuleren. Ook vinden ze een koppeling met een duurzaam energieproject als bv. Veenhuizen heel belangrijk. Dit past uitstekend binnen het 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' (MVO). LBF wil dan ook graag meedenken hoe landschapsbeheer het meest rendabel kan worden gemaakt en hoe de biomassa uit en rond het Dr. Fr. Wold effectiever kan worden benut.

LTO-Noord Drenthe.

Vanuit de LTO belangenorganisatie is duurzame energie al enige jaren een speerpunt. Er is daarvoor een werkgroep 'duurzame energie' LTO-Noord, onder voorzitterschap van Eric Douma. De werkgroep richt zich op verschillende vormen van duurzame energie, zoals zonnepanelen, biogas en windmolens. Ten aanzien van de windmolens zijn er afspraken met de Windunie.

De LTO-Noord afdeling Ooststellingwerf gaf aan dat de leden nog niet actief betrokken zijn bij duurzame energieprojecten. Wel hebben veel leden binnen hun bedrijfsvoering te maken met houtsingels, deels in eigendom en naar inschatting voor het merendeel in eigendom van het SBB. Aangezien er toch wel sprake is van achterstallig onderhoud hebben meerdere landbouwers aangegeven de houtsingels van het SBB in eigendom en beheer over te willen nemen. Tot dusverre heeft hierop nog geen actie plaatsgevonden.

De LTO-Noord afdeling Westerveld gaf aan dat de Agrarische Natuurvereniging 'Moalaand' (8 leden) het beheer hebben uitgevoerd van de natuurterreinen (ca. 70 ha) van het Staatbosbeheer. Het gemaaid gras werk direct gebruikt op het eigen bedrijf of via de grasdrogerij Oosterwolde verwerkt tot grasbrom.

Natuur- en Milieufederatie Drenthe.

De Stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe streeft een duurzame samenleving na en richt zich in dit streven specifiek op de natuur en het milieu in Drenthe.

NMF Drenthe is een onafhankelijke particuliere organisatie die samen met inwoners, bedrijven en overheden werkt aan een mooie duurzame provincie. NMF Drenthe heeft zelf geen grond in beheer en ook geen biomassa om te oogsten en te leveren. Wel is NMF Drenthe nauw betrokken bij de klimaatdoelstelling van de regering en ook bij onderzoeken over biomassa en energie. Ze zijn groot voorstander van 'Local for Local' projecten, dit mede omdat het de regionale economie versterkt. Biomassa moet niet meer gezien worden als 'afval', maar als een 'product'. NMF Drenthe verwacht dat het niet mee zal vallen de grote spelers in de biomassa mee te krijgen. Zij zijn dan ook van mening dat van 'bovenaf' groen licht gegeven moet worden bij de behorende organisaties en de grote grondeigenaren. Dit vraagt dan wel om een cultuurverandering binnen de organisaties.

Tussen de behorende instanties is er nog geen hechte samenwerking, wat mede veroorzaakt wordt door andere beheersdoelstellingen en andere visies op de natuur en recreatie. Mogelijk is men ook bevreesd dat men voor lokale energieprojecten minder inkomsten kan genereren dan wanneer men afzet op de vrije markt.

De suggestie wordt gedaan om voor het Dr.Fr Wold een onafhankelijke opkoper voor alle biomassa aan te stellen. Deze behartigt dan de financiële kant van de zaak en kan geen partijen benadelen of bevoordelen.

Bij het opzetten van lokale duurzame energieprojecten kan NMF Drenthe een bijdrage leveren in:

- o het zoeken naar financiers
- o ervaring en deskundigheid delen
- o lobbywerk tussen organisaties
- o politieke invloed uitoefenen

MFD Drenthe geeft aan om ons vooral te focussen op de dorpen Appelscha, Vledder en Diever, omdat hier ook grote objecten zijn die verwarmd kunnen worden met biomassa.

Natuurmonumenten (NM).

Binnen het Dr. Fr. Wold heeft Natuurmonumenten ca. 1050 ha in eigendom en beheer. Hiervan is 260 ha heide, 290 ha grasland en 450 ha bos.

Binnen het gebied wordt het grasland vrijwel niet gemaaid, maar wel beweid. Als er wel wordt gemaaid, dan wordt dit gehooïd voor de schaapskudde of als ruwvoer door een pachter.

Voor alle terreinen worden de onderhoudswerkzaamheden volgens het beheerplan uitgevoerd.

De lange termijn doelstelling van NM is zo weinig mogelijk ingrijpen en de natuur zo veel mogelijk z'n gang laten gaan. Hout wordt alleen geoogst als dit ten goede komt van het jonge 'opschot', om verjonging van het bos te bewerkstelligen. Daarnaast worden ook zoveel mogelijk uitheemse soorten zoals Japanse Lariks en de Douglasspar verwijderd. Het gaat jaarlijks om ca. 400 – 500 m³ stamhout. De gemiddelde jaarlijkse bijgroei wordt geschat op ongeveer 5 à 6 m³ per ha per jaar.

Houtoogst gebeurt door aannemers en zij zoeken naar de meest waardevolle functie voor het hout op dat moment (houtzagerijen, pelletfabrieken, houtchips).

Ook gaat er veel hout naar de torrefractiefabriek **'Stramproy'** in Steenwijk, waar men getorrificeerde biomassapellets maakt voor o.a. de kolencentrales.

NM heeft geen vaste contracten met aannemers omdat men geen verplichting wil m.b.t. het 'moeten' leveren. Het oogsten en leveren wordt bepaald door het weer, de beheerdoelstellingen en de productie. De aannemers moeten FSC (*Forest Stewardship Council*) gecertificeerd zijn. Zo is het gewaarborgd dat de aannemer zich net als NM aan de standaard bosregels houdt.

NM onderzoekt momenteel of het mogelijk is om van eigen hout houtpellets te maken. Met deze pellets wil men uiteindelijk de eigen gebouwen verwarmen.

Tak- en top hout laat men i.v.m de voedingsstoffen zoveel mogelijk achter in het bos. Bij totale functieverandering wordt al het materiaal verwijderd, inclusief de stobben.

Aangezien de hoofddoelstelling van het Dr. Fr. Wold is: *'het creëren van een nagenoeg natuurlijk landschap'*, m.a.w. het bos oud laten worden, zal er in de toekomst nagenoeg geen hout meer uit het gebied komen.

De doelstelling voor de toekomst is dat het onderhoud gebeurt door begrazing met de zgn. **'Big Five'**.

Dit betreffen:

- Wilde runderen,
- Wilde paarden
- Wilde zwijnen
- Edelherten en
- Wisenten

Er zijn plannen voor het opzetten van een regionale vleesketen, maar dit project staat nog in de startblokken. NM verwacht dat het concept 'Wildernisvlees' in de toekomst z'n intrede zal doen.

Direct buiten het Dr.Fr. Wold heeft NM veel houtsingels en kleine bosjes. Momenteel is er veel vraag van Agrarische Natuurverenigingen en particulieren om deze landschapselementen te onderhouden.

Natuurmonumenten ziet veel voordeel in samenwerking en heeft hiermee in een ander gebied, in dit geval Westerwolde, al positieve ervaringen opgedaan. Hier is met het SBB samengewerkt op het gebied van planning, logistiek en afzet van hout en dat heeft voor beide partijen tot kostendaling geleid. Voor deze samenwerking is relatief weinig overleg nodig geweest.

Als er gezamenlijk een GIS-database wordt gemaakt van de landschapselementen kan men jaarlijks heel eenvoudig bekijken wanneer en waar cyclisch beheer plaats moet vinden. Het beheer kan op dezelfde wijze plaatsvinden en doordat men gezamenlijk een veel grotere hoeveelheid hout/houtsnippers in de markt kan zetten levert dit direct schaalvoordeel op.

Provincie Drenthe, afdeling wegen en kanalen.

De afdeling wegen en kanalen van de provincie Drenthe draagt zorg voor het beheer en onderhoud van alle provinciale wegen en kanalen.

Voor wat betreft de wegbermen wordt er in principe 1 keer per jaar gemaaid en de strook van 1 meter langs het asfalt 2 keer per jaar. De provincie voert al jaren een verschrallingsbeleid op alle wegen, hetgeen betekent dat al het maaisel (ca. 15000 ton) wordt afgevoerd. De werkzaamheden worden door externe aannemers uitgevoerd en zij brengen het maaisel bij gecertificeerde composteerbedrijven. St. Jacobskruiskruid is een probleem en de provincie past haar maairegiem nu zodanig aan, dat de plekken waar Jacobskruiskruid voorkomt, vóór de bloei wordt gemaaid. Dit betekent een behoorlijke extra kostenpost voor de provincie.

Momenteel overweegt de provincie om het beheer van de wegbermen het komend jaar wat aan te passen en bekijken of er behalve compostering ook een deel van het maaisel is in te zetten bij biovergisters. Doordat het gras later in het seizoen al vrij 'houtig' is geworden blijkt dit voor de zgn. natte vergisters een probleem te zijn.

De contracten voor het maaibeheer lopen nu af, hetgeen betekent dat de provincie het volgend seizoen ook andere voorwaarden kan stellen wat er met het vrijkomende materiaal moet gebeuren.

De provincie draagt ook zorg voor de laanbomen en een aantal singels. Voor de laanbomen lopen er voor de komende 2 jaar nog contracten en het hout wat bij het onderhoud vrijkomt verblijft aan de aannemer. Pas bij de volgende aanbesteding kunnen eer voorwaarden worden gesteld ann wat er met het hout moet gebeuren.

Provincie Fryslân.

De heer Y. Zeinstra van de provincie Fryslân is nauw betrokken bij de gebiedsontwikkeling van 'De Oude Willem', wat onderdeel uitmaakt van het Nationaal Park Drents-Friese Wold. Dit landbouwgebied heeft een omvang van ca. 500 ha, waarvan er ca. 200 ha. in de provincie Friesland ligt en 300 ha in de provincie Drenthe.

In eerste instantie is er een ruimtelijk ontwerp / inrichtingsplan voor de beoogde natuurontwikkeling opgesteld. Op bestuurlijk niveau is daar overeenstemming over, vervolgens moet de stuurgroep hierover inspraak organiseren, zodat uiteindelijk de provincies het ruimtelijk ontwerp / inrichtingsplan aan de hand van de WILG vast kunnen stellen.

De Oude Willem zal naar verwachting de eerste 10 jaar een 'graslandachtig' beheer krijgen, met als doel om de rijke landbouwgronden in Oude Willem te verschralen (uitmijnen). Bekeken wordt of dit beheer door agrariërs kan worden uitgevoerd. De eerste jaren zal het gewas nog als veevoer afgezet kunnen worden, daarna is het gewas wellicht als biomassa in te zetten.

De heer Talsma van de provincie Fryslân gaf aan dat er jaarlijks ca. 8000 ton bermmaaisel en 12000 ton hekkelspecie van de provinciale wegen in Fryslân wordt verwerkt. Hieronder valt ook de N381 welke door het Drents-Friese Wold loopt. Hekkelspecie wordt opgeslagen in een eigen depot van de provincie en wordt later als compost afgevoerd.. Bermgras wordt afgevoerd naar erkende be-/verwerkingsinstallaties, meestal composteerders. Ook wordt er momenteel bermgras afgezet bij boeren met een biogasinstallatie.

De heer J. Hofstra van de provincie Fryslân, die verantwoordelijk is voor de provinciale wegen in ZO-Friesland, gaf aan dat er in de komende periode nogal wat aanpassingen zullen plaatsvinden aan de provinciale weg de N381. De N381 loopt door het Drents-Friese Wold en vormt een verbinding tussen de A7 in Fryslân en de A28 in Drenthe. Door de ombouw zullen er allerlei ecologische - en landschappelijke maatregelen genomen worden. Door de aanleg van ongelijkvloerse kruisingen, zoals tunnels, viaducten en fietsoversteken, zullen de komende periode nog veel bomen gerooid moeten worden.

RECRON Drenthe

RECRON Drenthe is een organisatie die zich inzet en opkomt voor de belangen van recreatieondernemers. In Drenthe is 95% van de recreatiebedrijven met personeel lid van de RECRON. De RECRON heeft met de overheid het Green Key project opgezet, met als doel energiebesparing in de recreatiesector.

De recreatieondernemers (voornamelijk campinghouders), hebben nauwelijks biomassa wat zij beschikbaar kunnen stellen. De biomassa die bij het beheer van de campings beschikbaar komt is verwaarloosbaar klein. In het kader van de Green Key wordt nu wel geprobeerd de recreatieondernemers te stimuleren om duurzame energie te gebruiken, om ondermeer zwembaden en hoofdgebouwen te verwarmen. In de gemeente Noordenveld zijn al 5 campings die gebruik maken van een houtkachel om de gebouwen te verwarmen.

De RECRON ziet voordelen in de toepassing van lokale duurzame energievoorzieningen bij recreatieondernemers. Recreanten worden ook steeds kritischer en hoe meer er kan worden aangetoond dat de recreatiebedrijven duurzamer worden, hoe meer dit de kritische gasten kan aantrekken.

In en rond het Drents-Friese Wold zitten ca. 50 campings en bungalowparken. Een groot aantal zou houtsnippers kunnen gebruiken voor verwarmingsdoeleinden, mits natuurlijk de prijs niet te hoog wordt. De RECRON wil zich ook inzetten om stimuleringsgeld beschikbaar te krijgen voor de aanschaf van houtkachels.

In de gemeente Westerveld onderzoekt de RECRON momenteel de mogelijkheden voor het oprichten van een ondernemersfonds. Hierin zitten dan de horeca, fietsverhuur, supermarkten, boeren met verbreding, kortom alle partijen die profiteren van het toerisme wat op het Drents-Friese Wold afkomt. Met dit fonds wil men geld genereren om het gebied nog aantrekkelijker te maken voor toeristen. Hiermee kan dan ook in samenwerking met de natuurbeheerders en gemeenten fietspaden worden onderhouden, picknickbankjes worden geplaatst, activiteiten worden georganiseerd en dergelijke. Ook de toeristenbelasting zou een heel goed middel kunnen zijn om het ondernemersfonds te vullen.

Echter toeristenbelasting wordt alleen betaald door ondernemers die overnachtingen aanbieden, terwijl 80% van de bezoekers dagjesmensen zijn.

Staatsbosbeheer (SBB).

Ongeveer 70% van het DF Wold is in eigendom van SBB. In en rondom het DF wold bezit SBB ca. 5200 ha en daarvan ligt ca. 90% binnen de begrenzing van het D.F. Wold. Van deze 5200 ha wordt ca. 800 ha verpacht aan derden. Er zijn ongeveer 100 pachters van SBB rond het DF wold. Dit zijn agrariërs en particulieren en de verpachte oppervlakte varieert van 0,5 ha tot 300 ha per relatie. Ook zijn er nog particuliere grondeigenaren binnen het park.

De beheersdoelstelling van het SBB is, dat het een gebiedsdekkend belang ontstaat? Ik weet niet wat je met deze zin bedoeld.. Alle beheershandelingen moeten op termijn ten goede komen aan het gebied en volgens het BIP worden uitgevoerd. Op de lange termijn zullen er geen agrarische activiteiten meer in het park plaatsvinden. Het agrarisch medegebruik is dan eindig! Dit is nodig om de natuur zo min mogelijk te verstoren i.v.m. ammoniak- en nitraatmissies. Op basis van de beheersdoelstellingen oogst het Staatsbosbeheer jaarlijks ca. 18.000m³ stamhout uit het Dr. Fr. Wold. Het gaat hierbij om het creëren van verjongingsplekken en het kappen concentreert zich mn op de uitheemse soorten. Stamhout wordt bijna altijd per stère verkocht, houtsnippers daarentegen per ton.

SBB werkt coördinerend en heeft geen eigen machines, maar laat alle werkzaamheden door derden uitvoeren. Tak en tophout blijft liggen om het humusgehalte van de bodem op peil te houden. De komende jaren heeft het SBB nog vele dunningsprojecten op de agenda staan. Bepaalde gebieden hebben als natuurdoel 'heide'. Hier moet dan bos voor wijken en dan komt er in een keer erg veel biomassa vrij. Ca. 80% van het bos in het Dr.Fr. Wold van SBB is naaldhout. Echter door de hoeveelheid naalden is dit hout kwalitatief gezien minder geschikt voor verbranding. De afnemers van SBB werken met een kwaliteitsstandaard en dat staat voor maximaal 3% blad en naalden in de chips. Ook de grootte van de chips uitgedrukt in bv G100 (max. lengte 10 cm) of G30 (max. lengte 3 cm) is een kwaliteitskenmerk die van invloed is op de prijs.

De gemiddelde jaarlijkse aangroei bedraagt ca. 8 m³ per ha. In een eikenbos is de jaarlijks aangroei ca. 3m³/ha. Bij snelgroeïende houtsoorten zoals o.a. Populier, bedraagt dit onder de meest gunstige omstandigheden ca 16m³/ha/jaar. De vuistregel die SBB hanteert is 3 m³ houtchips per ton chips.

Iedere SBB-medewerker meldt een biomassa-project centraal aan bij SBB, in dit geval bij SBB Buitenzaken (voorheen Dienstverlening) in Deventer. Van daaruit wordt de bestemming en levering van het hout op basis van eigen contracten geregeld. SBB kan de contracten (veelal 10 jaar) ook naleven omdat ze over heel veel biomassa beschikken. Door een gegarandeerde levering kan SBB ook een goede prijs krijgen voor de biomassa.

Samenwerking wordt erg positief ingezien, met name met betrekking tot het onderhoud houtwallen en houtsingels. Dit speelt dan ook met name in het gebied rond het DF Wold. Kostenbesparing, kostendeling en het creëren van een ecologische eenheid is hier van groot belang. Bijvoorbeeld met meerdere eigenaren van houtsingels samen een beheerplan opstellen zodat het onderhoud gebundeld kan worden en voorkomen wordt dat een gebied in 1 keer wordt gekapt. Door een grootschaliger aanpak kan er veel goedkoper worden gewerkt.

De samenwerking zal voor de landschapselementen noodzakelijk zijn. Ook op het gebied van logistiek valt er door samenwerking veel rendement te halen. Als bijvoorbeeld een aannemer bij SBB een klus krijgt en ook bij natuurmonumenten en bij het Drents landschap, allemaal in hetzelfde gebied, dan kan er beter één grote opdracht van gemaakt worden in plaats van 3 kleinere.

SBB juicht een lokaal biomassa-initiatief in de regio toe. Voorwaarde is wel dat de beheersdoelstellingen niet worden aangepast en dat het andere projecten niet schaad. Bij de omvorming van bos naar heide komt de komende jaren nog veel hout beschikbaar. In de beheersdoelstelling van het SBB staat daarentegen wel vermeld dat er op de lange duur geen biomassa meer uit het gebied komt. Alle biomassa zal dan in het gebied blijven.

De graslanden van SBB worden thans omgevormd naar natte hooilanden. Dit stadium wordt bereikt na jarenlange verschraling. Veehouders uit de directe omgeving worden bij dit beheer betrokken. Op den duur is dit agrarisch medegebruik eindig.

Direct buiten de begrenzing van het Dr. Fr. Wold bezit het SBB ook nog ca. 250 ha bos en 250 ha grasland. Dit bos bestaat voornamelijk uit houtwallen, houtsingels en kleine bosjes. Jaarlijks komt er ca. 500 à 1000 m³ houtsnippers vrij bij het onderhoud van de houtwallen en houtsingels.

Stichting Het Drents Landschap:

Binnen het Dr. Fr. Wold heeft de Stichting Het Drents Landschap (HDL) ca. 450 ha in eigendom, waarvan 235 ha heide, 125 ha (akkerland en grasland) en 100 ha bos. De Stichting Het Drentse Landschap heeft 1,35 ha aan singels in eigendom in het DFW.

De doelstelling is om elk jaar 10 ha heide te maaien. Het plaggen wordt nog sporadisch toegepast. Het heidegebied wordt beweid door schapen en runderen en voor de eigen runderen wordt zo'n 100 ha grasland beheerd. Jaarlijks wordt er ca. 100 ton gecomposteerd van terreinen die niet geschikt zijn voor veevoer (pitrus etc.). Deze compost wordt over eigen land of over het land van anderen verstrooid.

Om de twee jaar wordt een gedeelte van het bosgebied HDL gedund, over het hele rayon komt hier 1000 m³ hout vrij. Dit hout wordt op stam aangeboden. Het tak en top hout blijft in het bos liggen. Houtsnippers (ca. 100 m³/jaar) worden geleverd aan de firma Stramproy in Steenwijk. HDL werkt niet met contracten.

Behalve bij een dunning voert HDL de beheerwerkzaamheden zoveel mogelijk zelf uit. HDL wil de bossen zoveel mogelijk omvormen naar meer natuurlijke bos.

Er liggen plannen om een gedeelte van het DFW gezamenlijk te beheren. Gronden van SBB, NM en HDL worden dan beheerd door inzet van 1 kudde runderen. In eerste instantie wordt gedacht aan Schotse Hooglanders. Hierbij gaat het om een oppervlakte van 1500 ha.

Overleg tussen SBB en NM en HDL is nog in de fase van planvorming.

Stichting Maatschappij van Weldadigheid.

De Maatschappij van Weldadigheid is een particuliere organisatie, die in de 19e eeuw armoedige gezinnen, veelal uit de grote steden, wilde helpen om een eigen bestaan op te bouwen als boer. In de 20e eeuw werd het accent van de werkzaamheden verschoven van armoedebestrijding naar het beheer van cultuur- en bosgronden. De Maatschappij van Weldadigheid is opgericht door Generaal Johannes van den Bosch, die in 1818 landbouwkoloniën had gesticht. Van den Bosch kocht in Drenthe woeste grond aan zodat de armen deze konden ontginnen.

De Maatschappij heeft nu ca. 1300 ha in eigendom. Hiervan ligt ca. 650 ha bos rond Hoeve Bosch-oord en ook 650 ha grond rond Frederiksoord. De grond rond Hoeve Boschoord bestaat vrijwel volledig uit bos en waren oorspronkelijk bedoeld om er een landbouwkolonie te stichten. Dit bos is na 1860 aangeplant met een productiedoelstelling en ligt grotendeels buiten de begrenzing van het Nationaal Park Dr.Fr. Wold. Men was bang dat dit beperkingen zou opleveren voor wat betreft de productiedoelstelling en uit cultuurhistorische overwegingen. Ca 195 ha bos ligt binnen de begrenzing en daarover is afgesproken dat de productiedoelstelling blijft bestaan. Hoeve Boschoord pacht ca. 25 ha. van de MvW.

Jaarlijks is er ca. 200 ton snippers beschikbaar en dit wordt geleverd aan een vleeskuikenhouder in Zuidvelde. Deze snippers zijn afkomstig van snoeihout van het onderhoud van lanen, singels en kaalkap. Het snoeien gebeurt in eigen beheer en de afnemer regelt zelf het transport van de snippers. De snippers worden verkocht..

De doelstelling is productiebos en elk jaar wordt ca. 100 ha gedund. Het hout wordt op stam verkocht aan de houthandel. Het doel is hoogwaardige stammen te produceren voor de houtverwerkende industrie..

Het idee om eigen lokale duurzame energieprojecten te realiseren spreekt erg aan en past erg goed bij het cultuurhistorisch oogpunt van de Stichting. Het is goed voor het imago van het gebied maar ook voor de Maatschappij zelf. De oorspronkelijke doelstelling van de Maatschappij van Weldadigheid was overal zelfvoorzienend in te zijn. Dat is vroeger ook gelukt. Met dit project kunnen wij de energievoorziening van Hoeve Boschoord en de gevangeniscomplexen van Veenhuizen zelfvoorzienend maken.

Dit past een op een bij de ideeën van Generaal Van den Bosch en het zou geweldig zijn als dit lukt. Om de kosten te optimaliseren en de levering te kunnen garanderen zullen we moeten samenwerken.

Waterschap Reest & Wieden.

Bij het beheer van de watergangen produceert het waterschap enorm veel biomassa, maar er wordt maar erg weinig geleverd omdat in de Waterschapswet is opgenomen dat de aanliggende eigenaren van de sloten en kanalen een ontvangstplicht hebben voor het maaisel en de slootspecie wat bij het onderhoud beschikbaar komt. Om het maaisel en de slootbagger allemaal af te voeren, zou dit een enorme kostenpost betekenen. Bovendien is afvoer vaak niet mogelijk omdat de schouwpaden veelal te smal zijn.

Het slootmaaisel wat langs de wegen beschikbaar komt wordt veelal door de gemeenten afgevoerd.

Het waterschap voert het slootafval alleen af voor de gemalen en de stuwen en bij enkele particuliere wegen waar geen mogelijkheid is om dit te laten liggen. Dit betreft ca. 150 ton per jaar over het hele waterschapsgebied. Dit gaat in hoofdzaak naar Zuidema in Hoogeveen, Meilof in Havelte of naar lokale composteerders. Van de bomen langs de kanalen die het waterschap in onderhoud heeft, wordt per jaar ca. 200m³ houtsnippers geoogst Dit betreffen:

- Linthorst-Holman Kanaal
- Beilervaart
- Oranjekanaal
- Middenrai
- Vledder Aa

De snoeiwerkzaamheden worden uitbesteed aan oa Dolmans in Beilen en Piel in Rouveen. Het hout verblijft in dit geval aan de aannemer.

Tot voor 3 jaar terug werd veel werk uitbesteed aan lokale loonbedrijven en groenaannemers. Dit werkte in de praktijk heel goed, het waterschap kreeg goed werk geleverd, de boeren waren tevreden omdat de loonwerker secuur met het land omging en de loonwerkers waren tevreden omdat ze in eigen regio een mooie opdracht hadden.

Vandaag aan de dag worden de grotere werken d.m.v. Europese aanbesteding weggezet. De werkzaamheden zijn nu net zo duur, maar er moet nu veel meer gecontroleerd en hersteld worden omdat een aannemer van elders hier onbekend is en geen binding heeft met de regio. De werkelijke kosten per meter slootonderhoud zijn dan ook gestegen.

Het klein slootonderhoud wordt door het waterschap zelf uitgevoerd en daarin is de afgelopen 10 jaar een behoorlijke efficiëntieslag gemaakt, zowel in materieel als in personeel. Er wordt nu gewerkt met 6 combinaties, die dezelfde hoeveelheid km's sloot onderhouden. Een combinatie bestaat uit een trekker met maaiapparaat en een trekker met hark om het maaisel van het talud op het schouwpad te harken. Qua personeel wordt veel gebruik gemaakt van ZZP-ers. Het voordeel van ZZP-ers is dat ze erg flexibel zijn.

Het waterschap is wel veel met duurzaamheid bezig. Er zijn plannen geweest om de eigen zuiveringsinstallaties van duurzame energie te voorzien door middel van het vergisten van eigen zuiveringssslib. Dit is door de bezuinigingen uiteindelijk niet doorgegaan.

Wetterskip Fryslân

Bij het beheer en onderhoud van de watergangen hebben de ingelanden een ontvangstplicht als het gaat om het vrijkomende maaisel en baggerspecie. Deze regeling is gunstig voor het waterschap en gunstig voor de ingelanden.

In het totale werkgebied van de provincie Friesland heeft het waterschap ca. 6000 km watergangen in beheer. Circa 31 bedrijven voeren het slootonderhoud uit in de periode van mei tot en met november. In mei gebeurt dat op afroep en na 15 augustus wordt het slootschonen planmatig uitgevoerd.

Voor wat betreft de houtopstanden waaraan het waterschap het onderhoud uitvoert, verblijft 90% van de houtsnippers aan de eigenaren en ca. 10% verblijft aan de werkvoorzieningschap Caparis. Met Caparis heeft het waterschap een contract.

4. Algemene conclusies uit de interviews.

De conclusies worden weergegeven onder de volgende thema's:

1. Samenwerking
2. Local for Local
3. Scoren op duurzaamheid
4. Fondsvorming voor het Dents-Friese Wold.

4.1 Samenwerking:

Huidige samenwerking binnen het Drents Friese Wold.

Momenteel is er niet of nauwelijks sprake van enige samenwerking binnen het Drents-Friese Wold. Dit wordt ook mede veroorzaakt doordat de visies van de verschillende NB-organisaties op het natuurbeheer sterk uiteen lopen. Daarnaast geven sommigen aan dat ze elkaar min of meer als 'concurrent' zien.

Op sommige punten bestaat er een beginnende vorm van samenwerking. Zo hebben het DL en NM momenteel binnen een aangrenzend heideveld gezamenlijk de koeien laten grazen. Aanvankelijk was de bevolking hierop tegen, maar nu het gerealiseerd is, is men er erg blij mee.

Bereidheid tot samenwerking.

Tijdens de interviews heeft iedereen zich bereid getoond om samen te werken. Dit is een belangrijke conclusie voor het vervolg. Met betrekking tot de afzet van biomassa heeft vrijwel niemand zich voor langer dan 2 jaar contractueel verplicht de biomassa te leveren. Velen zijn zoekende om de biomassa efficiënter en duurzamer in te zetten, maar weten niet precies wat nu de beste optie is.

De volgende voordelen van samenwerking zijn hierbij genoemd:

- Het grootste voordeel in de samenwerking valt te behalen in de kostenbesparing van het onderhoud van de houtwallen en houtsingels. Deze elementen liggen met name direct buiten het Drents-Friese Wold.
- Het SBB werkt voor de afzet en levering al met contracten.
- Logistieke voordelen. Als een aannemer van de verschillende NB-organisaties in hetzelfde gebied een klus krijgt, dan kan er veel beter één grote opdracht van gemaakt worden dan meerdere kleinere.
- Door samen te werken wordt het in de praktijk veel gemakkelijker om de continue aanvoer naar een lokale biomassa-installatie rond te krijgen en betere prijscondities te krijgen.

Als knelpunten bij samenwerking worden genoemd:

- Zonder samenwerking is het in de praktijk moeilijk om de continue aanvoer naar een lokale biomassa-installatie rond te krijgen.
- Snelheid van handelen. Een aantal NB-organisaties hebben een 'Doe' -instelling, dit in tegenstelling tot bv. overheidsinstellingen (gemeenten/provincies) waar de besluitvorming meer tijd kost. Door de samenwerking zou het voor sommige organisaties juist tot vertraging kunnen leiden.
- Dat het mogelijk andere projecten en contracten kan schaden.
- Dat de economische doelstellingen (energiewinning uit hout) gaan voor de
- Dat mogelijk het rendement onder druk komt te staan omdat de biomassa niet meer vrij verhandelbaar wordt aan de meest biedende.

4.2 Local for Local.

Uit de interviews hebben we kunnen vaststellen dat een ieder ervoor in is om de biomassa in te zetten voor lokale duurzame energieprojecten. Meerdere partijen hadden er moeite mee, dat de biomassa, in dit geval houtsnippers, feitelijk in de '**anonimiteit**' verdwijnen. Men raakt

de biomassa wel kwijt maar het geeft geen goed gevoel als men niet precies weet wat ermee gebeurt. Het liefst zet men de biomassa in voor eigen lokale duurzame energieprojecten binnen de gemeente cq regio. Als mogelijke locaties voor lokale duurzame energie zijn de volgende objecten tijdens de interviews naar voren gebracht:

- Boschoord (jeugd detentie). Deze inrichting staat op grond van de Maatschappij van weldadigheid.
- Het bezoekerscentrum in Appelscha
- Bosbad Appelscha Appelscha
- Zwembad De Boekhorst Oosterwolde
- Bosbad Vledder Vledder
- Zwembad De Kerkvlekken Havelte
- Zwembad Haulewelle Haulerwijk
- Zwembad De Paasbergen Dwingelo
- De vlindertuin in Havelte.
- Verzorgingstehuizen en scholen
- Veenhuizen

Veenhuizen en Boschoord.

Vrijwel iedereen stond zeer positief tegenover het idee om met de biomassa uit het Drents-Friese Wold een bijdrage te leveren aan de duurzame energievoorziening van de Penitentiaire Inrichtingen en het Gevangenismuseum in Veenhuizen, maar ook voor Boschoord.

Het is zoals de heer Mensink, directeur Maatschappij van Weldadigheid, treffend weergaf:

“Het idee om Veenhuizen en Boschoord qua energievoorziening zelfvoorzienend te maken, past 1 op 1 bij de ideeën van Generaal van den Bosch”.



Zowel het Nationaal Park Drents Friese Wold als het Gevangenismuseum met nog vele andere objecten in Veenhuizen zijn toeristische elementen van formaat. Met name in Veenhuizen heeft de sector toerisme en recreatie zich de afgelopen jaren sterk ontwikkeld.

Als het qua Marketing en Promotie professioneel wordt aangepakt, dat het Nationaal Park Drents-Friese Wold bijdraagt aan de duurzame energievoorziening van het ‘UNESCO dorp’ Veenhuizen, krijgt dit bekendheid bij het brede publiek in binnen- en buitenland.

Voorals ook als alle denkbare media worden gebruikt om het toeristische - en recreatief aanbod en de aantrekkelijkheid van deze regio, in casu het Nationaal Park en Veenhuizen, met al z'n kwaliteiten van cultuurhistorie en de natuur voor het voetlicht te brengen.

Het lijkt zeer de moeite waard, om samen op te trekken in de verdere aanpak van toerisme en recreatie. Het wachten is nu op een goed aanbod van aantrekkelijke - en interessante arrangementen voor de verschillende doelgroepen.

Voorals in Veenhuizen heeft de sector toerisme en recreatie zich de afgelopen jaren sterk ontwikkeld en heeft potentie om verder te groeien. Ingezet wordt op het ontwikkelen van een aanbod dat past bij de kwaliteiten van Veenhuizen op het gebied van cultuur(historie) en natuur. Regionale samenwerking, ook buiten de provinciegrens, is noodzakelijk om tot een goed aanbod en aantrekkelijke en interessante arrangementen voor de verschillende doelgroepen te komen.

4.3 Scoren met duurzaamheid.

Het belang van duurzaamheid

Alle geïnterviewden beseffen terdege dat men met de lokale inzet van biomassa qua duurzaamheid goed kan scoren.

Als de energie regionaal wordt opgewekt en de houtsnippers niet over grote afstanden getransporteerd hoeven te worden naar bv. de centrales in Cuijk of Lelystad of naar Duitsland of Denemarken, wordt er fors bespaard op de transportkosten en inherent daaraan de CO₂-uitstoot. Ook de energieverliezen zijn minimaal in vergelijking met centraal opgestelde biomassacentrales. Met de lokale biomassa-installatie wordt de energie-inhoud van de houtsnippers voor meer dan 90% effectief benut.

Aangezien houtsingels en houtwallen op perceelranden staan, maar ook bossen geen cultuurgrond in beslag nemen, speelt bij deze vorm van bioenergieproductie de hele 'food-fuel' discussie niet en scoort het qua duurzaamheid hoog.

Naast het verwachte economisch potentieel van het gebruik van biomassa in plaats van fossiele grondstoffen voor de productie van energie, zijn er nog een aantal andere bijkomende voordelen die het gebruik van met name biomassa-reststromen vanuit het landelijk gebied erg aantrekkelijk maken. Deze 'benefits' zijn onder te verdelen in de drie P's van People, Planet en Profit.

People:

- Doordat cultuurhistorische elementen onderhouden worden en daardoor gespaard blijven, wordt het landschap aantrekkelijk als woonomgeving. Tevens wordt een gebied aantrekkelijk voor recreatie.
- De productie van bio-energie uit biomassa biedt landbouwers / loonbedrijven in Nederland nieuwe perspectieven. Vooral in kleinschalige gebieden met veel houtwallen en houtsingels zijn de mogelijkheden voor schaalvergroting beperkt. De zinvolle aanwending van snoeihout van houtwallen en houtsingels biedt daarom lokale ondernemers in deze kleinschalige gebieden ook nieuwe perspectieven.
- Het beeld van de landbouw als energieleverancier levert een veel positiever beeld op dan de landbouwer als vervuiler of producent van producten waar al een overschot aan is.

Planet:

- Door het gebruik van biomassa voor de productie van energie wordt het gebruik van fossiele brandstof beperkt (Kyoto-doelstelling). Tegelijkertijd zal hierdoor (netto) minder CO₂-uitstoot in de dampkring komen, waardoor een verdere opwarming van de aarde wordt voorkomen. Op internationaal niveau zijn doelstellingen afgesproken om hieraan te werken (Kyoto). Ook op regionaal niveau, bij provincies en gemeenten zijn doelstellingen om het gebruik van fossiele energie te beperken. De inzet van biomassa-reststromen uit het landelijk gebied kan hier een bijdrage aan leveren. Het nuttig gebruik van snoeihout van houtwallen, houtsingels en boscomplexen geeft directe impulsen aan het onderhoud en het beheer van deze cultuurhistorische elementen. Hierdoor blijven deze karakteristieke en authentieke landschappen behouden.

Profit:

- Het leveren van bio-energie dat wordt opgewekt uit biomassa-reststromen, in dit geval snoeihout, levert de producent nieuwe inkomsten op. Hierdoor is het mogelijk om het onderhoud en beheer van houtwallen en houtsingels voor een groot deel te bekostigen, maar ook de kosten van gemeentelijk groenonderhoud en onderhoud van boscomplexen kunnen worden verlaagd. In veel situaties leidt dit ook nog eens tot een dubbele besparing op de onderhoudskosten, omdat anderzijds ook nog eens op de composteringkosten van de houtsnippers bespaard kan worden.
- Het gebruik van lokale grondstoffen voor de productie van energie creëert nieuwe werkgelegenheid. Te denken valt in het geval van het gebruik van snoeihout van houtwallen en houtsingels aan de verschillende werkzaamheden die in de keten uitgevoerd moeten worden.

- Een karakteristiek gebied is voor veel mensen een reden voor bezoek. Dit biedt kansen voor het ontwikkelen of uitbouwen van de recreatieve mogelijkheden in een gebied, hetgeen een stimulans geeft aan de lokale economie.
- Het opzetten van een regionale keten voor de productie van bio-energie wekt innovatieve bevindingen in de hand. Deze bevindingen kunnen wellicht worden vermarkt naar andere regio's.

Regionale energievoorziening (*local for local*), is dé oplossing om met zeer geringe verliezen (transport en rendement van de installatie) duurzame energie te produceren.

Daarnaast beschikt iedere gemeente wel over 1 of meer grote energievragende objecten zoals: scholen, ziekenhuizen, verzorgingstehuizen, sporthallen, zwembaden, nieuwbouwwijken.

Samenwerking tussen de diverse actoren is hierbij van belang om samen nieuwe ketens te ontwikkelen en kennis op te bouwen.

4.4 Fondsvorming voor het Drents Friese Wold.

Vanuit het Beheer en Inrichtingplan (BIP) Dr. Fr. Wold wordt er thans gezocht naar mogelijkheden om fonds op te richten voor het Drents-Friese Wold. De bestuursopdracht van dit fonds is om financieel gezien de 'eigen broek' op te houden.

De inkomsten zullen dan komen van de gemeenten, beheerders, bezoekers, recreatie e.d. Hierbij passen dan ook goed de inkomsten uit biomassa. Het geld kan dan worden gebruikt voor recreatie, infrastructuur, onderhoud, marketing en promotie. Hierbij wordt gedacht om inkomsten te genereren uit de toeristensector, b.v. het innen van parkeergeld en entree vragen voor bezienswaardigheden. Kanttekening is dat toeristen vaak niet willen betalen voor het beheer van het gebied. Er moet dan ook een balans gevonden worden tussen de beheerskosten en de toeristenbaten.

Meerdere partijen zijn van mening dat de begrenzing van het Nationaal Dr. Fr. Wold moet worden opgerekt, zodanig dat ook een aantal dorpen binnen de begrenzing worden opgenomen. Als voorbeeld werd het gebied New Forest National Park in Zuid-Engeland genoemd. Zo kunnen ook de recreatie- en horeca-ondernemers, de middenstand, de fietsverhuurbedrijven etc. een bijdrage leveren aan het Nationaal park. Zij hebben immers ook dank zij het Nationaal Park het meeste voordeel. Men moeten er naartoe werken dat degenen die de 'lusten' heeft van het park, ook bijdraagt in de 'lasten'. Om de grenzen van het Nationaal Park uit te breiden moet de 'collectiviteitsgedachte' de basis zijn!

Knelpunt m.b.t. inkomsten uit biomassa:

Zoals aangegeven, oogst het SBB vele malen meer biomassa uit het Dr. Fr. Wold dan de andere NB-organisaties.

Zo is ook door de NB-organisaties aangegeven dat de inkomsten uit biomassa dienen om het beheer van de bossen en natuurgebieden te bekostigen en derhalve niet in de algemene pot van het Dr. Fr. Wold kunnen worden gestort. Zij zijn dan ook van mening dat de bijdrage van de NB-organisaties op een andere manier dient plaats te vinden.

5. Aandachtspunten bij het gezamenlijk verwaarden van biomassa.

5.1 Algemeen.

Om de biomassa uit en rond het Drents-Friese Wold efficiënter en innovatiever in te zetten lijkt samenwerking tussen de verschillende aanbieders van biomassa een uitstekende optie. Aan de andere kant bouw je door samenwerking ook afhankelijkheid op met je partners, wat je kan beperken in het zelfstandig handelen en het gevoel kan geven op sommige punten in te leveren aan slagvaardigheid. Samenwerken op zich leidt niet altijd tot betere resultaten, het is de manier waarop er wordt samengewerkt. In gezamenlijkheid moet er dan ook gezocht worden naar een optimale balans om te komen tot het daadwerkelijk samenwerken. Samenwerken is dan ook balanceren tussen de voor- en de nadelen. Uitgangspunt is dat alle samenwerkende partijen er voordeel van moeten hebben.

Voordelen:

- Gezamenlijk kun je meer expertise bieden dan alleen de eigen kennis en vaardigheden. Twee weten meer dan één.
- Men kan veel van elkaar leren en elkaars capaciteiten aanvullen.
- Gezamenlijke verantwoordelijkheid
- Door samenwerking ontstaat er nieuwe dynamiek en beweging.
- Werk wordt efficiënter en is beter te verdelen. Dubbel werk wordt vermeden.
- Door inzet van meer specialisme is ecologisch beheer beter gewaarborgd.
- Kostenbesparing door effectief aanbesteden en uniformiteit in beheer door gezamenlijke aanpak.
- De logistiek wordt veel eenvoudiger doordat grotere eenheden binnen de regio efficiënt beheerd kunnen worden.
- Hoger financieel rendement door het gezamenlijk vermarkten van de biomassa.
- Continuïteit in de bevoorrading van biomassa-installaties is veel beter gewaarborgd
- Er kan beter worden ingespeeld op de kwaliteitsbehoefte aan biomassa voor de verschillende biomassa-installaties.
- Imago voor het gebied Dr.Fr. Wold; de beheerders stralen samenwerking uit.

Nadelen:

- Eigen kennis delen met anderen, met kans op verlies ervan.
- Meer wederzijdse afhankelijkheid en mogelijke afname van autonoom handelen.
- Bij de één zal meer specialisme ontstaan, terwijl de ander een stuk werkveld zal verliezen. Niet iedereen zal de hele keten van beheer nog van a – z uitvoeren.
- Bij bijvoorbeeld gezamenlijke aanbesteding zullen er in de praktijk diverse aannemers/groenbedrijven kunnen afvallen.

5.2 Aspecten rond het huidige beheer van bos, natuur en landschap

Organisatie:

- De huidige organisatie rond het beheer van bos, natuur en landschap kent diverse onafhankelijke belanghebbenden in de keten, behorende bij de hele (hout)kringloop, zoals b.v. land, provincie, gemeente, natuurorganisaties, waterschappen, landbouwers, loonwerkers, transporteurs, houtafnemers, etc. Deze versplintering op basis van verschillende belangen maakt afstemming onmogelijk, indien er geen gezamenlijk belang gecreëerd wordt.

Innovatie

De innovatie van een lokaal duurzaam energieproject zit niet in de technologie die toegepast wordt, maar veel meer in de duurzame, ecologische en economische organisatie hiervan.

6. Aanbevelingen:

Om de samenwerking optimaal te laten slagen, worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- De toegevoegde waarde van samenwerking moet over de verschillende schakels van de keten worden verdeeld, m.a.w. iedereen moet voordeel hebben! Dit voordeel hoeft niet in alle situaties financieel voordeel te betekenen. (kan bv ook 'imago' zijn).
- Het langdurig veiligstellen van voldoende houtvoorraad voor duurzame energieprojecten noodzaakt tot structurele langdurige samenwerking over de gehele keten.
- Economische rentabiliteit is noodzakelijk en moet niet uit het oog worden verloren.
- De kleinschalige toepassingen, zullen leiden tot meer betrokkenheid van de belanghebbenden en het ontwikkelen van de ondersteunde diensten (economische activiteiten) in de betreffende regio's.
- Doelen vaststellen. **Zonder doel geen resultaat!** (zie suggesties op pagina 19).
- Er moet iemand komen die de zaak coördineert en er een stevige impuls/drive aan geeft.
- Het moet geen 'papieren wereld' worden!
- Samen moet er iets aan het duurzaamheidsimago worden gedaan en het moet helder worden gemaakt, dat het 'Local for Local' is.

Om samenwerking optimaal te laten verlopen moet je ook een gezamenlijk doel vaststellen. Samenwerking zal vooral op de wat langere termijn lonen. Benoem eerst dan ook de doelen met elkaar en geef in dat kader de voordelen van samenwerking aan. Er moet min of meer een groepsgevoel ontstaan, wat bij de mensen extra energie kan genereren.

Een bekend citaat van Antoine de Saint-Exupéry luidt:

*'Als je een schip wilt bouwen,
moet je werklui niet opdragen hout te verzamelen,
je moet niet het werk verdelen en orders geven.
Leer in plaats daarvan mensen eerst te verlangen
naar de eindeloze zee.'*



7. Intentieovereenkomst.

Alvorens er vervolgstappen worden gezet om de samenwerking handen en voeten te geven, moeten partijen zich in een zgn. *'Intentieovereenkomst'* bereid verklaren, dat men wil deelnemen aan het vervolgtraject en men zich zal inzetten om de samenwerking te concretiseren.

Het is in dit kader van groot belang het samenwerkingsmodel zodanig op te zetten, dat de kans op een succes is verzekerd.

Sommige beherende instanties zijn van mening dat er een overkoepelende organisatie nodig is om de beter om met alle partijen te brainstormen hoe zij denken de samenwerking op te zetten.

Dit past dan ook prima als één van de eerste stappen binnen een vervolgtraject.

Een eindproduct kan zijn een zgn. **'Drentse Green Deal'**, voor de lokale productie en lokale verwerking van biomassa.

8. Vervolgtraject.

Het is van groot belang, dat in het vervolgtraject door alle betrokkenen alvast wordt nagedacht over de volgende punten:

1. Het uitvoeren van een quick scan:

Voor het totale gebied moet er een goed beeld ontstaan waar we over praten. Willen we lokale biomassa-installaties bevoorraden, dan moet er duidelijk bekend zijn hoeveel biomassa en van welke kwaliteit er per jaar nodig is. Als dit van voornoemde potentiële locaties allemaal in beeld is gebracht, moet er gekeken worden hoe het organisatorisch kan worden aangepakt.

Voor de gevangenissen en het gevangenis museum in Veenhuizen heeft DLG inmiddels een haalbaarheidsonderzoek afgerond naar de jaarlijkse energiebehoefte en de benodigde capaciteit van de biomassa-installaties. Het is dan ook vrij nauwkeurig bekend hoeveel houtsnippers er per jaar moeten worden aangevoerd.

2. Team samenstellen.

Een team moet zodanig worden samengesteld, dat de resultaten van de samenwerking optimaal zijn. Daartoe moet er een goede rolverdeling binnen het team komen om de beste resultaten te bereiken. Naast vakinhoudelijke kennis is het van groot belang dat de deelnemers ook goede teamspelers zijn.

En er moeten goede afspraken worden gemaakt over:

- wat gaan we precies doen?
- wie neemt de leiding?
- Wie levert de ondersteuning bij het project?
- wie beschikt over welke expertise?
- wie verricht welke taken?
- wie steekt waarin hoeveel tijd?
- hoe worden de kosten en opbrengsten verdeeld?
- Wat zouden we direct al kunnen doen.
- Wat gaan we aan marketing doen?

Om één en ander goed van de grond te krijgen hebben we een 'trekker' met lef en passie nodig.



Interviews over “Biomassa en energie” in het Nationaal Park Drents-Friese Wold”

Aanleiding om deze interviews te houden was dat de provincie Drenthe wil stimuleren dat er meer energie wordt gewonnen uit biomassa en in het Nationaal Park Drents-Friese Wold liggen kansen. De achterliggende doelstelling is het verhogen van het gebruik van duurzame energie wat leidt tot CO₂-reductie. Daarnaast kan het een bijdrage leveren aan een vermindering van de kosten van het beheer van natuur- en landschapsonderhoud en groenbeheer. Ook is de verwachting dat samenwerking op het terrein van biomassa en energie voordelen kan bieden voor de afzonderlijke partijen die daarbij betrokken zijn.

DLG gaat daartoe ruim 20 organisaties interviewen in relatie tot de benutting van biomassa voor energie in het gebied rond Drents Friese Wold (DFW).

In 2011 is reeds met een aantal betrokken partijen het rapport “Benutting van de biomassa uit het Drents Friese Wold” (Milieufederatie) besproken. In dit rapport is becijferd welke potentiële biomassa voor energieproductie kan worden gehaald uit het DFW en omgeving. De provincie Drenthe wil hier nu een vervolg aan geven.

Verschillende organisaties zijn al actief in de benutting van biomassa voor energie, maar de verwachting is dat samenwerking een belangrijke “plus” kan opleveren. Daartoe is eerst gesondeerd bij een beperkt aantal partijen of er voldoende draagvlak is om de meerwaarde van een gezamenlijke aanpak te gaan onderzoeken. De conclusie daarvan was dat samenwerking voor iedere afzonderlijke partij voordelen zou kunnen opleveren. Die voordelen zouden op verschillende terreinen kunnen liggen zoals verhoging van de efficiency (b.v. kostenverlaging door taakverdeling), elkaar kennis benutten, samenwerking bij technologische ontwikkelingen, etc. Het advies was om vervolgstappen te gaan zetten en nu ook andere partijen te gaan benaderen.

Bespreekpunten/vragenlijst organisaties

- Welke betrokkenheid heeft uw organisatie thans m.b.t. de levering, de verwaarding cq afname van biomassa?
- Indien hier sprake van is, om welk type en welke hoeveelheden biomassa gaat het (orde van grootte) en hoe is het georganiseerd? Hierbij zo mogelijk ook (globale) informatie over de duur van lopende contracten (bepaalt n.l. ook de mogelijkheden voor samenwerking) en financiering. Welke voordelen ziet u thans voor uw huidige aanpak en welke knelpunten zijn er? Welke plannen heeft uw organisatie op dit terrein voor de toekomst?
- Voert u de werkzaamheden in eigen beheer uit, of wordt het deels of volledig uitbesteed aan derden?
- Spreekt het u aan om gezamenlijk met andere belanghebbende partijen een plan te ontwikkelen om meer/efficiënter biomassa te verwaarden? Welke voordelen ziet u voor uw eigen organisatie om te gaan samenwerken en welke knelpunten voorziet u?
- Indien u voor uw organisatie voordelen ziet om te gaan samenwerken met andere partijen, bent u dan geïnteresseerd om gezamenlijk te werken aan een intentieovereenkomst met als doel om in een volgende fase na te gaan wat de concrete mogelijkheden voor samenwerking zijn (b.v. door het uitvoeren van een business-case). Zo ja, wilt u zelf meedoen met deze volgende fase om de mogelijke voordelen voor uw organisatie te verzilveren en gezamenlijk meer tot stand te brengen dan thans? Welke bijdrage zou u hieraan wellicht kunnen leveren (b.v. beschikbaar stellen van deskundigheid, financiering, etc).
- Ziet u mogelijkheden voor lokale duurzame energieprojecten waarbij de inzet van biomassa een belangrijke rol kan krijgen? Zou u actief deel willen nemen aan de realisatie van zo'n lokaal duurzaam energieproject?
- Zou u, als er een lokaal duurzame energieproject wordt opgezet, bereid zijn de biomassa uit het Drents Friese Wold voor dit project in te zetten?
- Mist u in de lijst van te interviewen organisaties nog organisaties/personen die we ook moeten spreken om een completer beeld te krijgen.
- Bent u bereid om deel te nemen aan een gemeenschappelijke bijeenkomst waarin de resultaten van de gespreksronde worden besproken en – indien hiervoor draagvlak is - de basis kan worden gelegd voor een intentieovereenkomst voor samenwerking?
- Zijn er nog zaken die u aan de orde wilt stellen die voor ons van belang kunnen zijn of documenten die ons kunnen helpen in het vervolg?

Dienst Landelijk Gebied werkt vandaag aan het landschap van morgen. Als publieke organisatie met kennis van het landelijk gebied zorgen wij dat beleid wordt uitgevoerd. Wonen, werken en recreëren in een mooi en duurzaam ingericht Nederland. Met waardevolle natuur, ruimte voor water en gezonde landbouw. Daar zetten wij ons voor in, samen met bewoners, overheden en belanghebbenden. Van ontwerp tot realisatie.

Dienst Landelijk Gebied werkt vandaag aan het landschap van morgen